

Tagasivaade ja mõtisklused

Tõnu Viik

Igal asjal siin maailmas on algus
ja igal asjal on ka lõpp.

1. Sissejuhatus

Pärast tükk aega kestnud mõtisklusi otsustasin ma teid kõiki täna siia kokku kutsuda, sest esiteks tähistab tänane päev minu elu ühe väga olulise etapi lõppu ja teiseks, mis pole mitte vähem tähtis, see annab mulle võimaluse teid kõiki korraga tänada koostöö ja sõpruse eest.

Kui otsus selline kokkutulek korraldada oli langetatud, siis kerkis esile teine probleem, millest teile sel puhul rääkida. Kahtlemata oleks olnud ilus kõnelda astronoomiast, selle olevikust ja tulevikust ning võimalikest arengusuundadest, kuid seda tegi juba eelmise suve hakul Jaan Einasto. Ja tegi seda nii, et minul pole sinna enam midagi juurde lisada. Rääkida teile sellest, mida Tõravere selle ligi neljateistkümne aasta jooksul on teinud nii teaduslike kui olmeprobleemide lahendamisel pole ka enam huvitav, sest nagunii olen ma sellest iga aasta alguses avalikult kõnelnud.

Siis otsustasin ma teiega vestelda teemal "Mina ja Tõravere", see tähendab rääkida sellest, kuidas see kõik alguse sai, kuidas arenes ja mis on siin viimasel ajal toimunud, kuid kõike seda loomulikult läbi isikliku prisma.

2. Algus

Päris algus oli muidugi siis, kui ühel sombusel detsembrikuu päeval sündis Rohuneeme kalurikülas Länne Värtil ja Hildal kuuenda lapsena poeg, kes sai nimeks Tõnu.

Ei maksa siiski arvata, et ma teile siin oma elulugu ette kandma hakkan. Tausta loomiseks ütlen vaid niipalju, et minu isa ja ema olid mõlemad vaid kaks talve külakoolis käinud.

Nüüd jätan ma palju aega vahele ja jätkan juttu ühest sündmusest 1959. aasta kevadel, kui toleaegne ülikooli matkaklubi Juhan Kivi eestvedamisel organiseeris matku Tartu ümbrusesse (et see teatud mõttes ka algus oli, ei saanud ma siis muidugi veel ise aru). Üks neist paikadest paljude teiste hulgas oli ka Tõravere. Mäletan, et tõusime üle lageda kevadise kõrrepõllu mäele - minu kui mereäärse poisi jaoks oli see tõeline mägi - ja nägime ehitusplatsi poolleioleva majaga - siis peahoonet - , mille juures paiknes

tornkraana. Sõnadega: "Ma lähen oma tulevast töökohta vaatama!" hakkasin ma koos kursusekaaslasega kraana otsa ronima. Päris tippu me ei roninud, sest valvurid ajasid meid minema, kuid ma jõudsin umbes praeguse direktori kabineti kõrgusele. Kes oleks võinud tollal arvata, et mu naljaks öeldud sõnad hiljem nii kindlalt täide lähevad!

Ülikoolis olin ma füüsikat õppijana *ex officio* lunoidivaatlejate toredas seltskonnas ja Jaan Einasto värbas mind astronoomiasse, kuigi mind ennast veetles teoreetiline füüsika rohkem.

1963. aasta varasuvel lõpetasin ma ülikooli füüsika erialal, saades astronoomi kutse. Ja soovitusel aspirantuuri astumiseks, mis pidi jõustuma alles sügisel. Kuni sügiseni pidin ma ise hakkama saama. Hakkamasaamiseks kasutasin ma tutvuse abi, kurtsin seda lugu oma sõbrale ja kursusekaaslasemale Tônu Kipperile, kes avaldas survet oma direktorist isale ja nii ma saingi kohe juuni lõpust Tôraverre inseneriks 88-rublase kuupalgaga (meenutan, et selle raha eest sai siis osta täpselt 40 kilo doktorivorsti). Olin ühes kabinetis koos oma hea sõbra Undo Uusiga ja valmistusin aspirantuuri sisseastumiseksamiteks. Need ma tegin ära novembri alguses ja 14. novembril 1963. aastal kutsus mind meie tolleaegne suur kodumaa koos Tônu Kiperi ja Enn Kreemiga oma kaitsjate ridadesse.

Jätame selle väga värvika ja huvitava peatüki minu elust vahele, sest sel pole ülejäänuga tihedat seost, ja läheme edasi sellega, et 1965.a. septembris olin ma tagasi aspirantuuris, ametlikult küll prof. Kiperi juhtimisel, kuid tegelikult Arved Sapari käe all. Teemaks oli füüsikaliste protsesside uurimine ulatuslikes täheatmosfäärides, mis hiljem muutus sujuvalt kiiruslevi uurimiseks sealsamas. 1968. aastal ma abiellusin ja sain nooremteaduriks ning hakkasin kandidaaditööd kokku kirjutama. Järgmisel aastal sündis meil poeg ja meie elu hakkas käima kahes vahetuses - hommikupoole hoidsin ma kodus last ja püüdsin oma tööd teha, niipalju kui see võimalik oli ja Malle õppis ülikoolis. Pärast lõunat tuli Malle koju ja mina läksin peahoonesse. Ja nii üheksa kuud, siis sai poisid lasteaeda panna. Õnneks oli prof. Kipper niisuguse töölkäimise suhtes väga liberaalne, tema jaoks oli tähtis see, et inimene tööd teeb.

Kaitsmine oli 1970.a. lõpus, aga enne oli Arved Sapar mind viinud Leningradi oma tööst ettekannet tegema Sobolevi seminaris. See oli tollal (ja on ka praegu) üks soliidsemaid kohti maailmas arvamusel saamiseks selle kohta, mida su töö astronoomias väärt on. Mäletan, et Sobolev ütles, et minu töö pole päris rehkendusteni viidud ja ma lubasin pidulikult asja lõpetada. Need konkreetset rehkendused, millest juttu oli, on tänapäevani tegemata, kuid selle eest olen ma kogu elu kiiruslevi uurimisele truuks jäänud ja igasuguseid muid rehkendusi teinud. Nii et päriselt ma sellele suurmehele, kes meie hulgast selle aasta jaanuaris lahkus, ei valetanud.

Vahemärkuseks olgu öeldud, et sellest ajast alates käisin ma igal kevadel Leningradis seminaris esinemas ja see kestis aastaid, enne kui me asutasime Baltimaade astronoomia konverentsi ja asi sai täiesti ametliku aluse. Nüüd on kahjuks see ammu soikunud, kuid ma arvan, et me kõik tunneme sellisest üritusest puudust.

Sobolev määras mu töö oponentiks Igor Minini Leningradi ülikoolist. Teiseks oponentiks sai Olev Avaste ja juhtivaks asutuseks Astrosovet. Kaitsmine läks hästi.

3. Ametitest

Samal ajal toimus instituudis teatud võimuvahetus, Väino Unt sai teadusdirektoriks ja Jaan Einasto teadussekretäriks. Kuna aga Jaan samal ajal kirjutas kokku oma doktoriväitekirja, siis oli tal abilist vaja. Jaan tahtis alguses abiliseks Undo Uusi, aga Undo punnis vastu. Siis aga pidasin mina ennast üleval nagu Teele Oskar Lutsu "Suves" ja ütlesin Tootsile, st Jaanile Arvedi kaudu, et alustuseks soovitan mina iseennast. Jaan oli sellega päri ning ma astusin abilise seisusesse, mis päris ruttu asendus tegeliku teadussekretäri ametiga. Kuni 1976.a. novembrini töötasin ma prof. Kipper ja Väino Undi käe all. Nendelt meestelt olen ma palju õppinud ja seda õpitud ka hiljem kasutanud.

Aastatel 1976 - 1980 olin vanemteadur, siis aasta otsa teadusdirektori kohusetäitja, sest Lauri Luud oli Bulgaarias nn. rahuvalvevägedes.

Edasi olin jälle vanemteadur kuni 1985.a. esimese juulini, kui TA president Karl Rebane mind AAI direktori kohusetäitjaks nimetas. Neli aastat peeti mind selles ametis, sest president ei tahtnud tema enda sõnade kohaselt suurt instituuti jälle mingi kandidaadi kätte anda. Kui akadeemias võim muutuma hakkas, korraldati ka valimised ja 1989.a. sain ma päris direktoriks. 1994. aastal kandideerisin ma teist korda ning sellega oli lubatud kandideerimiste arv läbi ja õige ka, nagu ütleb Agu Sihvka.

Kristalselt aus olles tuleb öelda, et esmakordselt kuulsin ma plaanist mind direktoriks edutada juba Austraalias olles, siis 1985.a. alguses, kui ma seal Agu Laisaga kokku sain. Agu arvas siis, et ma võiksin direktor olla küll, aga mind see teade lausa rabas. Ma polnud kunagi tõsiselt oma mõtetes, või, hoidku jumal, sõnades nii kaugele läinud.

Tõsi ta on, et kummalisel kombel olen ma kogu aeg sattunud juhtivatele kohtadele. Alates juba koolist, kus ma praktiliselt kõik 11 aastat klassiorganisaator olin. Viimsi 7-kl. Koolis olin ma isegi pioneerimaleva nõukogu esimees (pioneer ma olin, komnoor siiski mitte, kuid parteisse läksin kahjuks küll). Peab küll lisama, et pärast seda soikus pioneeritöö koolis sootuks. Reaalis jõudsin ma viimases klassis õpilaskomitee lihtliikmest selle organi juhiks.

See paneb juba mõtlema, et milles on ikkagi asi. Pikkade mõtiskluste tulemusena jõudsin ma järeldusele, et kõik on tingitud sellest, et mul on kolm vanemat õde. Kui ma olin väike poiss ja õed olid ka tükk maad nooremad, siis loomulikult tundsid kõik külapoisid nende vastu suurt huvi ning minult päriti pidevalt, mida tüdrukud kodus nende kohta räägivad. Samasuguseid küsimusi esitasid kodus jällegi õed vastaspoole kohta. Arusaadav, et ma päris tõtt rääkida ometi ei saanud ja ma pidin vingerdama, et nahk terveks jääks ning minu diplomaatilised võimed seeläbi aina arenesid.

4. Mõtisklused direktoriameti teemadel

Aga tagasi peateema juurde. Kuna observatoorium on veel praegugi Tõravere aleviku suurim tööandja, siis järelikult võib vist öelda, et ma olen Tõravere aleviku elu juhtinud 5027 päeva. Tegelikult pole "juhtimine" see õige sõna, sest elu läheb ka juhtimata, võib-olla on õigem öelda "kergelt suunanud".

Juba 1985. aastal, kui TA presiidium mind ametisse pani, ütles Erast Parmasto, et vaene mees, ta on teadusele kadunud ja instituudiga pole tal ka midagi peale hakata, sest kõik suunad on seal juba välja kujunenud. Kuna ma olen Erastist alati lugu pidanud, siis need sõnad jäid mulle meelde.

Selge oli, et teadust ma jätta ei saa ega taha ja ma püüdsin kõigest väest asjadega kursis olla ning ka ise midagi teaduses ära teha. Mis aga puudutab instituudi teadussuundi, siis siin jätkus mul tervet mõistust aru saada, et mina siin midagi muuta ei suuda, kui tahaksingi, ja ma ei hakanud ka milleski vahele segama ning lasksin asjadel oma loomulikku rada minna. Ja pahasti pole nad läinud mitte!

Olen mitmel korral mõelnud, et mis see direktori roll siis ikkagi on, kui tal seda teaduse suunaja rolli ei ole. Jõudsin järeldusele, et direktori kõige tähtsam roll on hoida inimestes töömeeleolu. Loovad inimesed on sageli kummaliste veendumustega ja direktor peab olema see pehmemdav ning siduv mõrt kõvade kivide vahel, et sädemed lendama ei hakkaks. Annan endale aru, et ega see pole alati hästi õnnestunud, kuid kindel on see, et oma Kosovot meil siiski pole.

Jättes vahendite väljaajamise vahele, sest selles küsimuses ma tugev pole olnud, on direktori teiseks suureks ülesandeks olla alati ja igal pool instituudi esindajaks. Ma olen aru saanud, et väljaspoolseisjate jaoks samastub direktor teatud mõttes sageli asutusega, mida ta juhib.

Pöördume ajas veel hetkeks tagasi. Kindlasti mäletavad paljud siinviibijad, et 1985.aastal oli meil instituudis koos kommunaalmajandusvalitsusega (KMV) ja meie juures baseeruva automajandiga umbes 220 inimest. Aastane riigieelarve oli nii 7 - 800 000 rubla ringis ja me teenisime ligi poolteist korda niipalju igal aastal juurde. Põhiliselt tegid seda meie sõbrad atmosfäärifüüsikud, sest astronoomide vastu sõjamehed eriti huvi ei tundnud.

Suures osas nende rahadega ehitati üles Tõravere teine etapp, siis 1.5m teleskoop koos torniga ja kombinaathoone, saunast rääkimata. Oli spetsiaalne lepingute plaan, mida akadeemia igati suurendada püüdis. Osa neist olid militaarse kallakuga ja ka seda osa taheti suurendada. Mäletan, kui geofüüsika peaabserveeriumi direktor Borissenkov Tallinnas ühel nõupidamisel püüdis mulle kirglikult tõestada, kui kasulik instituudile on osaleda uuringutes, mis käsitlevad ilma aktiivset mõjutamist vaenlase vägede porrisurumise eesmärgil. Üksi niisugune mõte ajas mulle hirmujudinad peale ning tuli kõvasti igal viisil vastu punnida, et sellest jubedusest pääseda.

Veel üks lahing ülemustega tuli mul maha pidada - see oli niinimetatud merelahing. Segastel asjaoludel võeti termo- ja elektrofüüsika instituudilt ära laev "Arnold Veimer" ja see taheti kogu täiega meile anda. Otsuse langetamiseks uurisime koos Jaan Einastoga, kes siis oli osakonna akadeemik-sekretär, asja tausta ning küsisime nõu paljudelt autoriteetsetelt inimestelt. Endel Lippmaa seisukoht oli selge: ärge olge lollid, et selle õnnetuse endale kaela võtate. Ka meie oma teadusnõukogu soovitas tungivalt laeva mitte vastu võtta. Kui nalja teha, siis me Jaaniga presiidiumis rääkisime, et vaadake, me oleme valmis küll, tiigidki said just süvendatud, aga laeva sinnatoimetamiseks tuleb ränka mullatööd teha. Lõpuks siiski jäime meie peale ja laeva uueks koduks sai uus asutus - ökoloogia instituut.

5. Muutused

Siis aga hakkas kivikõvana tundunud impeerium igast õmblusest käriseb. Tuli IME ja fosforiidisõda ning rahvas sukeldus poliitikamõllu. Silmapiiril terendas iseseisvus. Tunnistan ausalt, et ma kahtlesin, kas Eesti mängib välja. Ja ma imestan siiaamaani, et me tulime ja tuleme jätkuvalt sellega toime. Ei varem ega hiljem pole sellist vaimustust

olnud, tuletagem vaid meelde neid hingeülendavaid hetki Balti ketis või Tartus Raekoja platsil Leedule vabadust nõudes. Niisuguseid hetki juhtub inimese elus harva, kui üldse. Ka teadus ei jäänud puutumata uutest tuultest. Noored ja energilised mehed riigikogus ning valitsuses alustasid hammaste teritamist akadeemia kallal. Ja imelik küll, akadeemikud ei hakanudki vastu, või õigemini, hakkasid küll, kuid kuidagi hambutult. Olen mõelnud, et tarkade inimestena said nad väga hästi aru, et Eesti ei jõua kaht teadussüsteemi - siis ülikooli ja akadeemia oma - üleval pidada, eriti kui Venemaa militaaruuringute rahad ära kadusid. Peeti hulganisti koosolekuid, võtsin ise osa vast enam kui paarikümnest sellisest. Sageli keetsid nad hilisööni, et leida väljapääsu tekkinud olukorrast, kust lihtsat väljapääsu polnud olemaski. Asi lõppes sellega, et akadeemia kaotas oma uurimisinstituudid ja muutus personaalakadeemiaks. Tõsi, nüüd tundub, et akadeemia hakkab jälle taastuma uurimisasutuste katusorganisatsioonina. Miks ka mitte, kui riigi majandus kosub ja rahakott paisub.

Selles segases seisus oli meie asutuse kurss vonklev. Ülikooliga koostöö tegemiseks leppisime tolaegse rektori Jüri Kärneriga kokku kolme ühiskateedri loomises: kosmoloogias, biogeofüüsikas ja dünaamilises meteoroloogias. Kateedrid alustasid tööd, aga kui Jaan Einasto sai 65 ja ülikooli reeglite kohaselt ta professor enam olla ei saanud, siis informeerisime me sellest ülikooli ja palusime uue professori leidmiseks konkursi välja kuulutada. Seda ei tehtud, selgituseks öeldi vaid, et ülikoolis on niigi palju professoreid. Nii et kosmoloogia kateeder oli esimene hävija. Ja kui kahe ülejäänud aeg täis sai, siis ei kuulutatud ka enam nende professorite ametikohtadele konkurssi. Seekord oli põhjuseks ülikooli seadus, mis ei luba olla korraliseks professoriks nii, et palka saab teisest asutusest. Omavahelises vestluses heideti meile ka ette, et selline ühiskateeder oleks teaduse raha õppetöösse pumpamine! Tehke mis tahate, aga minu arvates on ülikooli peamine ülesanne haritud ja oma ala hästi tundvate inimeste kasvatamine võimalikult paljudel erialadel ja reeglid ning seadused peavad seda vaid soodustama, mitte sellele vastu töötama.

Kui Jaak Aaviksoo oli prorektoriks, siis alustas ta tugevat pressingut ZBI, FI ja AAI ühendamiseks ülikooliga. Olin siis ja olen ka praegu veendunud, et see oli tema poolt õige samm. Kirjutati alla isegi kavatsuste protokoll, mis mitmesuguste põhjuste tõttu täitus ainult FI osas. Arutasime mitmel korral oma nõukogus, mida ette võtta ja arvamus kippus kalduma akadeemia kasuks. Üldine seisukoht oli, et avalik-õigusliku teadusasutuse loomiseks pole meil ei vajalikult tugevat toetust riigikogus ega polnud me ka ise veendunud sellise sammu õigsuses, ja ülikooli me kartsime tema jäikuse ja bürokraatia pärast. Pidi ju kohe-kohe tulema akadeemia seadus, mis lubab akadeemial asutusi omada. Seadus tuligi, kuid kui me mitmel korral esinesime ministeeriumi ees seisukohaga, et me tahaksime jääda akadeemia rüppe, siis esinesime me kurtidele kõrvadele. Ja 1995.a. saime me riigi teadusasutuseks haridusministeeriumi alluvuses. Nii ta ongi jäänud ja esialgu pole meil olnud põhjust oma otsust kahetseda.

Nüüd aga tagasi möödunud aegade juurde. Selle kümnendi alguses, kui rubla väärtus kiiresti kukkus ja hinnad pidurdamatult tõusid, oli meie jaoks kõige raskem aeg. Oli selge, et sama suure koosseisuga me enam jätkata ei saa, ja kuigi meie töötajate arv oli selleks ajaks juba vähenenud, tuli ikkagi vastu võtta nn poliitiline otsus koosseisu edasiseks vähendamiseks. Tegime selle väga tõsise otsuse koos Rein Rõõmu ja Enn Saarega. Suurtel vaidlustel fikseerisime allüksused ja töötajate arvu nendes ning ma kuulutasin välja konkursi. Raskeid üleelamisi põhjustanud konkurss toimus ja meie koosseis

vähenes üle kahe korra - teame, et praegu on meil põhikohal vaid 63 inimest, seega on 1985. aastaga võrreldes koosseis vähenenud ligi kolm ja pool korda. Võite ette kujutada, mida tundsid oma kohast ilma jäänud inimesed ja mida tundsin mina. Lohutuseks mulle on vaid see teadmine, et ükski inimene pole jäänud hätta, kõik nad on leidnud töö ja nad on oma ametikohal lugupeetud inimesed.

Selgeks on saanud ka see, et ilma kapitaalsete kahjuta koosseisu edasi vähendada pole võimalik. Hea teaduse tegemiseks peab olema mingi minimaalne mass, kui seda on vähem, siis asi lihtsalt hääbub.

Kogu teadussüsteemi ümbervaatamisega hakkasime me rohkem mõtlema oma osale ühiskonnas. Vene ajal olime me harjunud sellega, et meile anti mingi summa ja me produtseerisime midagi selle eest ning oligi kõik. Nüüd aga, mil kõige aluseks on turumajandus, peab oma atraktiivsed küljed esile tooma, et põhjendada, miks maksumaksja oma raha meile peaks andma. Me leidsime, et lisaks heale teaduse tegemise oskusele oskame me ka hästi teadust populariseerida ja suurendasime oluliselt tähelepanu sellele meie tegevuse tahule. Tähetorni Kalender ei jäänud ilmumata isegi kõige raskematel aastatel - aitüma Mihkel Jõeveerule! Mare Ruusalepp asutas Stellaariumi ekskursioonide paremaks teenindamiseks - see on suurepärase ettevõtmine! Ja inimesed on vastanud sellele aina suurema astronoomiahuviga - eelmisel aastal käis meil külas üle viie tuhande inimese. See rõõmustab meid väga.

Vene aeg oli meile pärandanud suure hulga hooneid, millega meil polnud enam midagi peale hakata. Õnneks oli hakkajaid noori, kes kiiresti kohanesid uute võimalustega ja peagi tuldi minu juurde ideega ASTRODATA asutamiseks. Kui ma aru sain, et ühissettevõttesse minekuks peab sissemaksuks päriselt ära andma vana katlamaja, siis oli mul väga raske selle mõttega harjuda. Aga ideel oli jumet ja ma nõustusin. Ning ma ei kahetse. Kahetsen vaid seda, et ASTRODATA meilt ära läks ja pean seda valitsuse pahupidi regionaalpoliitika tulemuseks - selle kohaselt on elu Eestis võimalik vaid Tallinnas. Kui mõõdukate koalitsioon enne valimisi siin agiteerimas käis, siis oli minu sooviks see, et regionaalpoliitikat teeks tugev minister. Nüüd on valitsus koos, aga ma väga kardan, et regionaalpoliitika jääb naljanumbri seisusesse veel pikaks ajaks. See on kurb.

Meil aga moodustusid uued tegijad - ARMA, ANKO TATA, TÕRU, URANIA, RETENT, APROTE, TÕRAVERE TRÜKIKODA, TESSERAKT, TARTU POSTKONTORI osakond, ka AS HARALDI kauplus. Neist on päriselt siit ära läinud või kadunud ARMA, URANIA, ASTRODATA. TÕRUL on vaid peakorter siin ja APROTE kaalub Tartusse minekut. Regionaalpoliitika - kus sa ometi oled?

Kui te mäletate, siis oli meil ka ISOTEX. Olin oma ääretus rumaluses arvamusel, et kui meil jälle eesti aeg on, siis inimesed on automaatselt ausad ja kui meil hakati asutama kommunalteenuseid pakkuvat firmat, siis olin ma sellega kohe nõus. Veel enam, ma olin nõus ka sellega, et kogu masinapark neile üle anda - mõte oli, et milleks observatooriumile näiteks traktor või lumesahk. Kui aga ma aru sain, et meid on julmalt ninapidi veetud, siis alustasime me Koit Pindmaaga aega raiskamata tagurpidikäiku. See õnnestus, kuid ainult osaliselt, sest ilma kaotusteta me ei pääsenud, paljudest asjadest me jäimegi ilma ja ilma jäin ma ka tükist oma tervisest.

Tõsiste tegijatega suhteid sisse seades pidasin ma silmas seda, et elu peab Tõravere mäel jätkuma. Kaugelt enne Võhmat, Orut või Sanglat sain ma aru, milles on "monokultuuriga" asula õnnetus ning ma püüdsin, kasutades Karl Rebase väljendit "seaduse hämaratel ääremaadel" leida võimalusi uue tekkiva ettevõtluse toetamiseks Tõraveres. Seda kurvem on nüüd näha, et hoolimata kõigest ettevõtteid siit ikkagi lahkuvad.

6. Mõned ettevõtmised

Õeldakse, et enesekiitus on niivõrd tõsine asi, et seda ei või ometi teiste kätte usaldada. Kui ma aga kord juba alustasin sellega, siis ma tahaksin siia lisada veel mõned nüansid. Ma alustasin 1991. aastal kampaaniat selleks, et paljude teiste observatooriumide eeskujul anda välja korralik inglisekeelne aastaaruanne. See seeme langes viljakandvasse mulda, idee võeti kiiresti omaks ning tänavu ilmus juba arvult kaheksas rõõmsalt sinine vihik. Seda on nii hea kaasa võtta välislahetustesse, aga seda on hea ka endal laual hoida, et aeg-ajalt saaks vajalikud andmed kiiresti kätte.

Ma nägin, et mida vähemaks jäi meil töötajaid, seda rohkem kippusid inimesed sisulise töö poolest üksteisest kaugenema. Selle takistamiseks muutsin ma teaduslikud ettekanded nõukogus regulaarseteks. Ja nii nad on jätkunud mitmetel aastatel lootuses, et see veidigi aitab inimestel end terviku osana tunda.

Vanasti töötas meil laitmatult astronoomia seminar ja selles esinemine oli suur auasi. Siis aga, mitmesuguste tsentrifugaalsete jõudude toimel, see komme kadus. Kui aga tulid inimesed, kes võtsid nõuks see komme taastada, siis toetasin ma neid igati ja seminar töötab jälle.

Ja veel, juba teadussekretärina kuulutasin ma halastamatu sõja kirjavigadele ning halvale stiilile. Minu seisukoht oli ja on, et meilt väljaminev või lihtsalt meil koostatav dokument on meie saadik ja selle järgi kujundatakse arvamus meist. Erinevalt paljudest teistest sõdadest on see sõda olnud tulemuslik - nüüd juhtub harva, kui ma sekkuma pean.

Lõppu ma jätsin ühe minu arvates väga olulise asja. Kui Väino Poikalainen aastaid tagasi alustas kaljuraiendite uurimist Äänisjärve ääres, siis algas see suures osas meie instituudi rahadega ja meie egiidi all. Nüüdseks on see uurimine omandanud sellised mõõtmed ja kõlapinna, et võib rääkida uuest teadusharust. Ja mul on väga hea meel, et ma sain selle uue teaduse tekkele natuke kaasa aidata.

7. Soovitused

Iga asja lõpp on teise asja algus. Nüüd siis soovitused uuele direktorile. Need puudutavad seda, millel Laurits Leedjärv teadusnõukogus valimiseelset kõnet pidades juba peatus. Sellest hoolimata tahaksin ma mõningaid neist siiski rõhutada.

Noorte kasvatamine ja nendes astronoomiahuvi õhutamine peab olema meie ülesanne number üks, sest varsti on Tõraveres vaid pansionaat, et mitte hullemini öelda. Tõsi, me oleme seda kasvatamist ju kogu aeg teinud, ühed rohkem, teised vähem. Ka meie populariseerimistegevus teenib sama eesmärki. Aga alati on võimalik veel rohkem ja veel paremini teha.

Teraselt tuleb jälgida seda, et meie side välisilmaga - nii otsese kui kaudses mõttes - oleks korras ning areneks. Ka siin tuleb öelda, et sellest ajast peale, kui Enn Saar Tartu lennuväljalt venelaste käest raadiojaamad ostis, pole meil otsese sidega suuri probleeme olnud, ka pärast seda, kui me Sorosi rahadega sidet oluliselt parandasime. Kuid on selge, et aina suurenevate vaatlustulemuste massiga ei suudeta suurtes keskustes toime tulla ja võimaluse saavad ka väiksemad kohad. Andmete töötlemiseks peavad meil aga olema väga head sideliinid ja nii võimsad arvutid kui vähegi annab.

Nõu saamiseks võib uus direktor julgesti pöörduda meie akadeemikute poole - Juhan Ross, Jaan Einasto ja Arved Sapar on heal meelel nõus aitama. Mind nad igatahes aitavad. Ja ma loodan, et ka mina jään observatooriumisse alles, vähemalt mõneks ajaks.

Uus direktor ei tohi iialgi unustada Taavet Rootsmäe sõnu: "Teadust kannab tõe otsimine, mis on niisama siiras ja aus kui loodus ise." Kõik eelmised direktorid on püüdnud nende sõnade järgi käia, sõltumata sellest, mis valitsus parajasti oli.

Üks soovitus on mul veel varuks, kuid see on mõeldud meie oma inimestele uue direktori kohtlemiseks ja see kõlab nii - pidage meeles, et kuigi direktoril on alati õigus, on ta ka tema ainult inimene. Palun teid südamest, ärge tülitage direktorit väljaspool ettenähtud aegu. Teile tundub kindlasti, et see käesolev asi on põlev ja edasilükkamine surmaga võrdne, kuid kannatage ära. Iga katkestusseis vähendab direktori - nii nagu iga teiseigi inimese - süvenemisvõimet. Aga süvenemisvõime on loomingu alusmüür.

Ja veel on mul üks palve. Kui ma mistahes kohas, mistahes ajal teen tulevikus oma suu lahti ja hakkam pajatama sellest, kuidas kõik minu ajal oli, siis palun astuge mulle ligi ja öelge: "Naerata, sa oled varjatud kaameras!"

8. Tänu

Oma jutu lõpetuseks on mul mõned väga olulised asjad öelda.

Elu ja surm käivad käsikäes ning üheta poleks teist. Selle neljateistkümneme aasta jooksul on meie hulgast lahkunud Georgi Zhelnin, Grigori Kusmin, Olev Avaste, Lauri Luud, Gustav Naan, Laine Birk, Kalev Soodla, Ülo Voika, Elfriede ja Paul Nurmed, Jüri Reemann, Leida Jürisalu, Harald Kolga, Heino Eelsalu ja Veikko Saar. Ja Charles Villmann, kes lahkus otse meie silmade all selles samas saalis keset rasket koosolekut. Kõik nad on oma elu erinevatel etappidel, kes rohkem, kes vähem, andnud osakese Tõraverre arenguks. Olen tabanud ennast mõttelt, et tahaksin nõu küsida Kusminilt või Laurilt, mida teinekord ette võtta, kuid vastajaid ju pole enam. Tänu neile tehtu eest ja puhaku nad rahus.

Et oma ettekannet mitte sel kurval, kuigi paratamatul noodil lõpetada, siis tahan ma pöörduda ettekande algusesse tagasi ja avaldada sügavat tänu kõikidele kokkutulnutele, kellega mul on olnud õnn mitmesugustel aegadel koos töötada või kokku puutuda. See on olnud üks väga hea seltskond - ma lihtsalt pole osanud halba seltskonda sattuda. Mul on kahju, et ma ei saa teie kõikide nimesid üles lugeda.

Tahan kindlasti tänada kolleege-direktoreid, kelle seltskond on alati hingekosutav. Tuleb vägisi meelde see, mida ütles Andres Koppel, kui ta oma direktoriameti maha pani, et kõige rohkem on tal kahju just sellest seltskonnast. Krista Aru, Andres Koppel, Kristjan Haller, Urmas Tartes, Richard Villems ja Rein Vaikmäe - aitäh teile!

Akadeemia juhtkond on alati olnud meid toetav - tänan teid! Loodan, et ma ka edaspidi võin teie majja peaaegu omainimesena sisse astuda.

Ka ministeeriumis olen ma kohanud toredaid inimesi. Rein Vaikmäe ja Maie Toimet - ma loodan, et te oma palet Tõraverest ära ei pööra!

Ja päris lõpuks tahan ma tänada oma perekonda, eriti aga abikaasat, neid pikki aastaid kestnud mõistva suhtumise ja abi eest!